

עוד בדין הקדש שדה מקנה; האם נאמר בו דין 'ציאה' מן ההקדש ביובל; האם היובל מהווה הגבלה בעצם הקנין מעיקרו, או אינו אלא הפקעה מחודשת – ע' בספר בית ישי קכט. וע"ע: חדושי הגר"ח הלוי תרומות א, י; שיעורי ר' שמואל קדושין טז. (עמ' קמז).

*

'אף על פי שההקדשות והערכים והחרמים מצוות, וראוי לו לאדם להנהיג עצמו בדברים אלו כדי לכוף יצרו ולא יהיה כילי ויקיים מה שצוו נביאים כבד את ה' מהונך, אעפ"כ אם לא הקדיש ולא העריך ולא החרים מעולם אין בכך כלום. הרי התורה העידה ואמרה וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא (רמב"ם ערכים וחרמים ח,יב).

אעפ"י שאמרו (ע' ריש חולין) טוב שלא לידור כלל, ואפילו רבי יהודה לא אמר טוב לידור ולשלם אלא ב'הרי זו, והלא נדר ערכין הוא ב'הרי עלי' – צ"ל שלא אסרו אלא ברגילות, וכמו שאמרו 'אל תהי רגיל בנדרים', אבל מעט באקראי טוב וראוי, כמש"כ בחולין שם.

דף כז

'הניחא לשמואל דאמר בשנת היובל עצמה לא קדשה, קמ"ל דכהנים ולוים מקדישין לעולם' – שהרי טעמו של שמואל מקל-וחומר, ומה השדה המוקדשת כבר יוצאה ביובל, זו שאינה מוקדשת אינו דין שלא תיקדש (ע' לעיל כד), אם כן שדה הלויים שאינה יוצאת ביובל שהרי הם גואלים לעולם, בטל בה ה'קל וחומר' ושוב אפשר להקדישה ביובל.

ז'לטעמיך בין לפני היובל בין לאחר היובל למה לי' – כי לומר שגואלים לאחר היובל אין צריך, שכבר אמר 'גואלין לעולם'. ועוד, ב'לפני היובל' אין שום חידוש – 'אלא איידי דתנא רישא' בראש הפרק, גבי ישראל 'לפני היובל ולאחר היובל, תנא נמי סיפא...'

'איידי דתנא רישא אין מקדישין ולא גואלין, תנא נמי סיפא מקדישין וגואלין'. ואם תאמר מ"מ מאי שנא כהנים ולויים משאר ישראל, שברישא אמרת אין מקדישין לפני היובל פחות משתי שנים וכאן אמרת מקדישין לעולם? יש לומר, ישראל שאינו יכול לגאול אחר היובל, אם מקדיש פחות משתי שנים לא יוכל לגאול אלא עד היובל ועל כרחו ישלם מכספו חמשים שקל אם בא לגאולה, לכך יעץ התנא שלא לעשות כן, משא"כ כהנים ולויים שגואלים לעולם, יכולים להקדיש סמוך ליובל ולהמתין כמה שנים ולגאול אחר כך בגירוע [ומ"מ אין חידוש דין בדבר, שממילא שמענו זאת – על כן אמר 'איידי דתנא רישא...']

פרק שמיני

'אומרין לו פתח אתה ראשון, שהבעלים נותנין חומש וכל אדם אין נותנין חומש'. לכאורה זהו טעם שהבעלים קודמים בפדיה לכל אדם, אבל מה טעם הוא זה לפתוח ראשון דוקא.

וי"ל אם יפתח אחר, אזי הבעלים יציעו פחות ממה שהציע זה, בענין שהם יוקדמו בגלל תוספת החומש. וכגון אם יאמר אחד עשרים וחמשה יאמרו הם עשרים ופרוטה, ואז יפדו הם בעשרים וחמשה (- קרן וחומש של עשרים) ופרוטה. אבל עתה שהם פותחים, יחששו להציע עשרים ופרוטה, שמא האחר יאמר עשרים וחמשה ושתי פרוטות והוא יקדם [ואמנם אם ירצו אז ליתן כמו שאמר זה בתוספת חומש ממה שאמרו בתחילה, הם קודמים, כדתניא בסיפא 'אם רצו הבעלים ליתן שלשים ואחד...'] - אבל יש לחוש שבסכום כזה כבר לא יתוצו, ונמצא ההקדש מופסד], אלא יאמרו מתחילה כמה שהשדה שוה להם.

'כופין'. כתב הרמב"ם (ערכין ה,א): דוקא בזמן שאין היובל נוהג כופים, שהרי אינה יוצאה לכהנים ביובל וסופה להיפדות לעולם, לכן כופים את האדון לפתוח ראשון, אבל בזמן שהיובל נוהג - אין כופים לפדות. והראב"ד השיגו שאין לחלק בדבר, כי סיבת הכפיה היא משום שמצות גאולה באדון וגם משום שהוא מוסיף חומש (וכ"כ רבנו גרשום), והרי טעמים אלו שייכים גם כשהיובל נוהג. והתוס' כתבו בסיבת הכפיה - משום תקלה, שלא יבואו להנות מן ההקדש [וגם לפי דבריהם משמע שאין חילוק בין זמן שהיובל נוהג לזמן שאין היובל נוהג].

כפיה זו, האם היא מן התורה או מדרבנן; הנה לפי דבריו של הרמב"ם, לחלק בין זמן היובל לזמן שאין היובל, ודאי נראה שאין הכפיה דין תורה, שאם כן אין מקום לחלק בכך. וכן לפי דברי התוס' מבואר שהוא דין דרבנן. אבל לפי הראב"ד יש מקום להסתפק שמא הוא דין תורה, או שמא מן התורה אין גאולת האדון אלא מצוה בעלמא ואין כופין עליה (עפ"י זבח תודה).

א. נראה לכאורה שמצות גאולה אינה כחיוב המוטל אקרקפתא דגברא, שהרי לא נאמרה בתורה בלשון ציווי על האדם, אלא שמכך שאמרה תורה 'ואם לא יגאל ונמכר בערכך' למדו (בבכורות יג) שרצון התורה שייגאל לכתחילה ע"י האדון. ובוה מובן מה שהקשו התוס' (בד"ה מאי) מדוע כאן כופין ואילו בשאר קדימויות אין כופין, כגון ביבום וחליצה או פדיון ועריפה - והקשו על קושיתם, הלא באלו בכל אופן האדם מקיים מצוה, הן ביבום הן בחליצה, בפדיון או בעריפה, אבל כאן הרי אם לא יגאלו הבעלים לא קיימו מצוה כלל, ולכן כופין? אך להאמור ניחא, כי פשוט להם לתוס' שאין כאן מצוה המוטלת על הבעלים, אלא עלינו הדבר מוטל שתיגאל השדה על ידיהם, וכיון שכן, אין כאן אלא דין 'קדימה' ולא חיוב האדם כשאר מצוות.

ולפי"ז מובן שדין כפיה זה אינו בכלל כפיה שבשאר מצוות. וע"ע להלן שכ' להוכיח מדברי הגמרא שמשום מצות קדימה בלבד, אין דין כפיה כלל, אף לא מדרבנן. ובוה מוסברים דברי הרמב"ם (מעשר שני ד,כ) שכתב חומר במעשר שני מבהקדש, שבמעשר כופין את הבעלים לפתוח ראשון - והלא גם בהקדש כן? אך בהקדש אין דין כפיה מצד עצם מצות הקדימה, אלא רק משום ריווח ההקדש, אבל במעשר כופין מצד עצם הקדימה. כזה פירש במנחת חינוך תעג,ח.

ב. יש שדייקו מלשון הרמב"ם (ערכין ה) שהמצוה בבעלים לגאול נאמרה רק בשדה אחוזה ולא בשאר הקדשות. וצריך עיון, הלא הכתוב שלמדו ממנו דין זה, 'ואם לא יגאל נמכר בערכך' נאמר במקדיש בהמה טמאה. למהותה של כפיה זו - בספר 'מעשה חשב' כתב שאינה אלא בדברים. וכן מסתבר, שהרי נאמר בתורה **ואם לא יגאל** - הרי מפורש שיש שתי דרכים (עפ"י זבח תודה).

'חזר בו של חמשים ממשכנין מנכסיו...' - לפי שאמירה לגבוה כמסירה להדיוט, לכך זכה ההקדש באמירתו של זה ונפרעים ממנו בחזרתו (ע' רמב"ם ומגיד משנה מכירה ט,א). וע' תור"י הזקן קדושין כט. שאין אומרים 'אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט' אלא כשנותן דבר לגבוה, ולא במה שהוא אומר ליתן או במה שאינו תחת ידו עתה. וצ"ל ששונה הכרזה זו שכך היא התקנה מעיקרא שכל מי שיאמר סכום, מתחייב הוא בזה ואין יכול לחזור.

'אמר אחד הרי היא שלי בעשרים ואחת - הבעלים נותנין עשרים ושש...' טעם הדבר נראה, כיון

שאי אפשר להחליטו ביד האחר משום הפסד הקדש, וצריכים הבעלים לקבלו, על כן אם לא יוסיף מה שהוסיף האחר, הרי זה כמו גזל, כי הבעלים הרי הם כמכריחים את ההקדש למכרה במחיר נמוך [כי המחיר הוא הקרן לבדו, והחומש אינו אלא תוספת הבעלים] – לכך צריכים הבעלים להוסיף מה שהוסיפו אחרים. אבל אינם חייבים חומש על תוספת זו, כי התוספת אינה תשלום עבור דמי השדה אלא ענינו כפיצוי על הפסד ההקדש, ועל תשלום כזה אין דין חומש.

הסבר נוסף: כיון שההקדש יכול לקבל עבור קרקע זו עשרים ואחד, הרי היא שוה עכשיו להקדש מחיר זה, אעפ"י שאין זה שוויה האמתי – הלכך חייב הפודה לשלם את השווי הזה. ואולם אינו חייב עליו חומש, כי אין זה הערך האמתי של הקרקע [אכן אם שמוהו ב"ד בעשרים ואחד – מבואר בגמרא להלן שחייבים הבעלים להוסיף חומש על עילוי זה], וחוב חומש לא נאמר אלא במחיר השוק של הנכס או במחיר ששוה לפודה, כמשמעות הכתוב ויוסף חמישית כסף ערכך (עפ"י קהלות יעקב ה; וע' גם שפת אמת).

כל זה אמור לשיטת רש"י ותוס', אבל הרמב"ם (ערכין ח,ה) סובר שאין הבעלים חייבים ליתן את התוספת שהוסיף האחר אלא נתנים עשרים וחמש בלבד, ורק אם הוסיפו על הסכום שאמר האחר, אפילו פרוטה אחת – רק אז חייבים ליתן התוספת, וללא חומשה.

(ע"ב) 'אמר רב חסדא: לא שנו אלא שבן ארבעים עומד במקומו, אבל אין בן ארבעים עומד במקומו – משלשין ביניהן... כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה'. לפירוש רש"י (וכן דעת הראב"ד), החלוקה ביניהם בתשלום אינה שוה, כי האחרון משלם לבדו על התוספת שהוסיף הוא, ועוד משלם עבור התוספות שהוסיפו קודמיו שחזרו בהם, ואילו הראשונים אינם אחראים על הפסד התוספת שהוסיפו הבאים אחריהם. ואילו הרמב"ם (ערכין ח,ד) סובר 'משלשין ביניהם' – בשוה [כמו בכל מקום בש"ס. כסף משנה], כי גם הראשונים אחראים על הפסד הכולל כיון שהסכימו כולם לחזור בבת אחת, והרי נעשים שותפים בחזרה לאחרון (עפ"י הכס"מ. וע"ש שאמנם לפי השקלא-טריא משמע שאין החלוקה שוה בין כולם, וכמו שהקשה הראב"ד, אך לפי המסקנא שחילקו בין חזרה כאחת לחזרה בז"ז, מתפרש 'משלשין' כפשוטו. וע"ע אור שמח שם).

'הבעלים אומרים בעשרים וכל אדם בעשרים ואחת... למימרא דחומש עדיף, ורמינהו, בעל הבית אומר בסלע ואחד אומר בסלע ואיסר – של סלע ואיסר קודם...' כנזכר לעיל, שיטת הרמב"ם (ערכין ה,ה) שהבעלים אינם נתנים את תוספת המחיר שהוסיף האחר, אלא נתנים את הקרן שאמרו הם עם חומשו (כלומר עשרים וחמש בלבד), ורק אם כשהוסיף האחר במחיר הוסיפו הם על סכומו, אפילו פרוטה אחת בלבד – חייבים ליתן את התוספת שהוסיפו, אך ללא חומש של אותה תוספת.

לפי שיטה זו, קושית הגמרא ממעשר מתפרשת בפשיטות; כאן ראינו שהחומש שהוא מוסיף עדיף על תוספת קרן של האחר, ואילו במעשר ראינו להפך. ומתקן, משום ריווח ההקדש את החומש. [ולשיטת רש"י, שהבעלים נתנים גם את התוספת שהוסיף האחר, מתפרשת הקושיא כמו שכתבו התוס', מדוע כאן אנו כופים הבעלים ליתן את התוספת שאמר האחר, ואין אומרים כן במעשר. אלא שלפי זה תירוץ הגמרא אינו מיושב כ"כ] (עפ"י אור שמח ערכין ח,ה).

'רצו – אין, לא רצו – לא, אמרי אתא גברא בחריקין'. משמע שאין כופים את הבעלים לפדות משום מצות גאולה באדון, ורק אם סכום הבעלים גדול משל האחר – כופים. ומובן הדבר גם על פי דברי התוס' (לעיל ד"ה מאי), שסיבת הכפייה לבעלים לפדות – משום תקלה, שלא יהנו העולם מן ההקדש, וכאן שבין כך ייפדה – אין כופים משום המצוה שלכתחילה באדון.